

מאורות

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
ותכלת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

ברכת הגורן

את ה' והנִשְׁפָּה בָּא לְקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדָיו לֹא לְעַבְדָּם.
וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֱלִישֶׁעַ מָה אַעֲשֶׂה לְךָ הַגִּידִי לִי מַה יִּשַׁע
לְכִי לְךָ בְּבִית וְתֹאמַר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כָּל בְּבִית כִּי אִם
אֶסוּף שְׁמֹן. וַיֹּאמֶר לְכִי שְׂאֲלִי לְךָ פְּלִים מִן הַחוּץ
מֵאֵת פֶּל שְׂכָנֶיךָ פְּלִים רַקִּים אֶל תִּמְעִיטִי. וּבֹאֵת
וְסִגְרַתְּ הַדְּלֵת בַּעֲדָךְ וּבַעֲדָ בְּנִיךָ וְיִצְקֶתָ עַל פֶּל הַפְּלִים
הָאֵלֶּה וְהַמְּלֵא תִּסְעִי. וְתִלְךְ מֵאֵתוֹ וְתִסְגַּר הַדְּלֵת
בַּעֲדָה וּבַעֲדָ בְּנִיךָ הִם מִגְּשִׁים אֱלֹהֵי וְהִיא מִיִּצְקֶת
מוֹצֶקֶת. וַיְהִי כְּמִלְאֵת הַפְּלִים וְתֹאמַר אֶל בְּנֵה
הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד פְּלִי וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֵין עוֹד פְּלִי וַיַּעֲמֵד
הַשְּׁמֹן. וְתָבֵא וְתִגְדַּל לְאִישׁ הָאֵלֶּהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מְכָרִי
אֶת הַשְּׁמֹן וְשְׁלַמְנִי אֶת נְשִׁיכִי נְשִׁיךָ וְאֶת בְּנִיךָ
תַּחֲנִי בְּנוֹתְךָ.

נעניין בפסוק ד: "ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד בנך ויצקת על כל הפלים האלה והמלא תסיעי". מדוע מצווה הנביא לסגור את הדלת? מדוע יש צורך להוציא מן הבית את הכלים המלאים? דומה שיש תשובה אחת לשתי שאלות אלו. הרב אברהם חיים שור (גליציה המאה ה-17), בפירושו למסכת בבא מציעא על פי דברי רש"י על אתר, כותב: "הטעם הוא דאין דרך וכבוד הנס והברכה לבוא אלא בהסתר, כמו שמצינו אצל אלישע שאמר 'ובאת וסגרת הדלת בעדך'". הנביא מכין את התנאים לקיומו של הנס. הנס הוא הברכה. הוא יכול לחול רק בדברים הסמויים מן העין. לכן הנביא מצווה על סגירת הדלת מפני עיניהם של השכנים. אין ראוי שהבית יתמלא בכלי שמן רבים ועל כן מצווה הנביא את האישה השונמית "והמלא תסיעי", השאירי בבית רק את הכלים הריקים. כך דרכה של ברכה, לשרות תמיד במי שמישים עצמו ככלי ריק, המוכן תמיד לקלוט ולהחכים, בענווה ובצניעות – "סמוי מן העין". ברכות אלו נפסקו להלכה ברמב"ם (ברכות י, כב) ובשולחן ערוך, אורח חיים, הלכות ברכת הפירות סימן רל, סעיף ב:

הנכנס למוד את גרנו, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשלח ברכה בכרי הזה; התחיל למוד, אומר: ברוך השולח ברכה בכרי הזה; מדד ואח"כ בירך הרי זה תפלת שוא, שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי [פ"י דנעלם ואינו נראה] מן העין. אולי גם אנו צריכים לברכה זו בטרם פותחים אנו, מדי חודש בחודשו, את תלוש השכר!!?

ד"ר יוסף זיו

מרצה בתואר שני להוראת מקרא וספרות חכמים

כל שכיר מכיר היטב את פעימת הלב הקלה האוחזת אותנו אחת לחודש בשעת פתיחת מעטפת תלוש השכר. האם שולמו כל שעות העבודה? האם לא שכחו נסיעות ושעות נוספות? ומה נותר בכיסי לאחר שרשות המסים נטלה את חלקה? אבותינו היו, רובם ככולם, חקלאים. הם לא קיבלו את שכרם אחת לחודש. פעימת הלב התלווה, מן הסתם, לשעת מדידת הגורן: בשעת הקציר, איסוף העומרים לערמות, וההכנסה לגורן. אפשר לראות באופן כללי אם שרתה הברכה במעשה ידינו, אך אין אפשרות לדעת במדויק. בשעת הפרשת תרומות ומעשרות היו מודדים את הגורן במדויק. זו השעה שבה עמד החקלאי פנים אל פנים מול שכרו, מול יגיע כפיו השנתי. כאן ניתן עדיין לשמוע את צליל פעימת הלב, התלמוד מלמד על ברכה מיוחדת לשעה זו (בבלי, תענית ח"ב):

תנו רבנן: הנכנס למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידנו. התחיל למוד אומר: ברוך השולח ברכה בכרי הזה. מדד ואחר כך בירך – הרי זה תפלת שוא. לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין.

התיאור מבטא את התרגשותו של החקלאי בשעה מיוחדת זו שבה ייקבע כמה ברכה יראה בעמל כפיו. היבול העונתי הוא מקור פרנסתו למשך השנה כולה ולכן האירוע כולו עטוף בברכות, בבקשה ובהודיה. טרם כניסתו לגורן יברך: "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו"; עם תחילת המדידה יברך: "ברוך השולח ברכה בכרי הזה". ברכות אלו מלוות את השעות שטרם המדידה, כל עוד כמות היבול סמויה מן העין. לאחר שמדד כבר – אין לברך. מנמקת הגמרא: "לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי, אלא בדבר הסמוי מן העין". המדידה קובעת גדרים ברורים של משקל, נפח, אורך ורוחב. מכאן ואילך הפך היבול לנכס כלכלי, בעל ערך כספי מדויק. החקלאי, מן הסתם, כבר מריץ בראשו חשבונות של כמה חודשי מחיה יכול היבול שנאסף לפרנס. אולם טרם עלה סרגל המדידה על היבול – הכול פתוח והיבול יכול עדיין להתברך. עיקרון זה בא לידי ביטוי בהיר בסיפור של האישה השונמית בספר מלכים ב ד, א-ז:

וַאֲשֶׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים צָעָקָה אֶל אֱלִישֶׁעַ
לֵאמֹר עֲבַדְךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה נֹדַעְתָּ כִּי עֲבַדְךָ הָיָה גֵרָא

פרשת נשא

פרשת נזיר – מתי ליהנות ומתי להסתגף?

את עצמו בנדירים ובשבועות על דברים המותרים. ועל כל הדברים האלה וכיוצא בהן צווה שלמה ואמר "אל תהי צדיק הרבה, ואל תתחכם יותר, למה תשומם (קהלת ז, טז).

מחד גיסא צידדו חז"ל בהרחבת דעתו של אדם עד כדי כך שאסרו לגור בעיר ש"אין בה גינוניתא של ירק" (גינת ירק) וכן אמרו: "כל הקץ בחיים טובים בעולם הזה – סימן רע לו" (תנא דבי אליהו, פרק יד), ומאידך גיסא כשרואה אדם כי נמצא הוא בסביבה מושחתת, מדורדרת ומקלקלת, המונעת מנהנתנות ללא גבול וללא סיג, אזי עליו להכניס את עצמו לנזירות ולהתרחק מן היין או מכל דבר העלול לגרום לו להיגרר ולהתקלקל.

הרמב"ם (הלכות דעות ה, א) פוסק: ויתרחק מן הרשעים [...] כדי שלא ילמוד ממעשיהם [...] וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים.

לכן עלינו לשנן לעצמנו את הלקח מפרשת נזיר "הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין". כאשר האווירה ברחוב מורעלת, מדורדרת ומסכנת יש לחפש מחסומים, שאם לא כן, יש סכנה של הידרדרות והיסחפות. אין ספק שהרחוב משפיע, כדברי הרמב"ם (שם): "דרך ברייתו של האדם להיות נמשך בדעותיו אחר רעיו וחבריו נוהג כמנהג אנשי מדינתו". לכן נותן הרמב"ם עצה ותושייה לנהוג ולהידבק בצדיקים וללמוד ממעשיהם. מתוך כך לא רק שנתרחק מן הרע, אלא באמצעות הידבקות בחכמים ולמידה ממעשיהם נרבה את האור ונפיץ אותו. החוצה בבחינת "מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך".

אורן פרג'ון

סטודנט בתואר שני בניהול וארגון מערכות חינוך

פרשת נזיר המופיעה בפרשתנו (במדבר ו, א-כא) מעוררת לא מעט תמיהות ושאלות למעמדו של הנזיר בעיני חז"ל. האם מעמדו הוא חיובי, בבחינת "קדש יהיה גדל פרע, שער ראשו" (במדבר ו, ה)? הרי שהנזיר קרוי קדוש המעוניין להתעלות ולהתקדש. או שמא הנזיר הוא בבחינת חוטא הנוהג במידת חסידות ובפרישות מיותרת עד שאומרים לו: "לא דיך במה שאסרה תורה" (ירושלמי נדרים פ"ז)? האם קיימת כבר את כל הכתוב בתורה שאתה מחפש לך חומרות ודקדוקים חדשים? שכן, כשהוא מביא את קרבנותיו בכללם הוא מביא קרבן חטאת, שנאמר: "וְכִפֵּר עָלָיו מִאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ" (שם, יא). ובכן מהו הנזיר – קדוש או שמא חוטא? כדי לתרץ קושי זה ניעזר בברייתא: "תניא, רבי אומר, למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה? לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין" (ברכות סג ע"א; סוטה בע"א).

מה הכוונה? ודאי שאין צורך להוסיף גדרים וסייגים ולוואי והיינו מקיימים בהידור את מה שעלינו לקיים. אם הבורא יתברך יצר בעולמו יין המשמח לבב אנוש מדוע לא לשתות (במידה), ומדוע לא לשמוח? דבר זה אנו לומדים מדברי הרמב"ם (הלכות דעות ג, א) הכותב שאסור לו לאדם להסתגר ולהסתגף:

שמא יאמר אדם [...] אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון. עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין [...] גם זו דרך רעה היא ואסור לילך בה. המהלך בדרך זו נקרא חוטא [...] אמרו חכמים ומה אם נזיר שלא פירש אלא מן היין צריך כפרה, המונע עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה! לפיכך צוו חכמים שאל ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד ולא יהיה אוסר

במעגלי העם היהודי

בועז פולצ'ק

יהודי גרמניה (המשך): ממלחמת העולם הראשונה ועד ימינו

מלחמת העולם הראשונה מהווה נקודת שיא בתולדות יהודי גרמניה. היא מבטאת את השלמת תהליך השתלבותם של היהודים בחברה הגרמנית. במהלך המלחמה שירתו כמאה אלף יהודים בצבא הקיסר; 12,000 נפלו בקרבות ו-35,000 קיבלו עיטורי הצטיינות שונים, אולם ככל שהתמשכה המלחמה הודגשו בחברה הגרמנית אלמנטים שוביניסטיים ואלימים שמנעו את הסיכוי להשתלב בחברה זאת. שיאו של הניכור התבטא במפקד היהודים שיזמה הממשלה הגרמנית ב-1916 כדי לבדוק האשמות לכאורה על השתמטות היהודים מהגיוס.

מסיבות אלו אנו עדים להתעוררות יהודית רבת רושם בתקופת רפובליקת וימר (1918-1933). בתחום המוסדי התחזקו הארגונים היהודיים וכמעט מחצית מיהודי גרמניה היו חברים בארגון יהודי כלשהו. גם בהיבט התרבותי ניתן לראות התעוררות של הזהות היהודית: ביולי 1919 הוקמה האקדמיה למדעי היהדות אשר טיפחה חוקרים, הוגי דעות וסופרים, כמו גרשם שלום, הרמן כהן, פרנץ רוזנצוויג, מרטין בובר, פרנץ קפקא ועוד. בערים למדו כשליש מהילדים היהודים בבתי ספר יהודיים. הקהילות האורתודוקסיות – בית המדרש לרבנים של הרב הילדסהיימר, הסתדרות ישורון ותנועת המזרחי – שגשגו.

בשנים 1933-1943 התקיימה קהילה יהודית זו תחת שלטון הנאצים. ליהודי גרמניה הייתה תקופה ארוכה יותר של הסתגלות לתהליך ההדרה של היהודים מהחברה מאשר לקהילות בארצות אחרות. בגלל איטיות התהליך ובגלל ההפסקות שבו התקשו היהודים לעצב תגובה אחידה לתהליך. שני שלישי מכלל היהודים עזבו עד שנת 1939, מרביתם צעירים. נשארו בעיקר בני המעמד הבינוני שהתקשו לאבד את מעמדם ולהסתגל לקליטה בארצות אחרות. גם בקרב אלו שהיגרו שררה תחושה שהמצב הוא ארעי ורבים ברחו לארצות השכנות.

אחרי המלחמה התחדשה הקהילה, אך לא על ידי ותיקי הקהילה אלא על ידי פליטים ממזרח אירופה או ניצולי המחנות שהשתלבו במהירות בנס הכלכלי הגרמני. יהודים אלו לא יכלו, וגם לא גילו רצון, לחדש את הפריחה הרוחנית והתרבותית. יתרה מזאת, הם חשו תחושת זרות על רקע העובדה שהעם הגרמני לא עבר תהליך של חרטה ומנגד העם היהודי הסתייג מנכונותם לשבת על אדמת גרמניה.

אליהם נוספו בשנות ה-60 וה-70 קבוצות של יורדים ישראלים, מהגרים מברית המועצות ומפולין וקבוצות אחרות שהזהות היהודית בקרבם הייתה נמוכה. הקהילה המשיכה להיות קטנה יחסית, מבוגרת ומסומלת על ידי אנדרטאות מרשימות ובתי כנסת ריקים. בשנות ה-90 הקהילה גדלה במהירות בעיקר על ידי הגירה מסיבית של יהודים מחבר העמים. שאלת מידת ההזדהות של יהודים אלו עם העם היהודי ועם הזהות היהודית היא השאלה העומדת היום לפתחה של יהדות גרמניה.

לעיון נוסף

מיכאל מאיר (עורך), **תולדות יהודי גרמניה בעת החדשה**, מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים תש"א, כרך ד.